

FEMINA BALCANICA: MATER, MATRONA, AUGUSTA, DEA. Жена на Балкану у античком добу

(Рецензија)

Публикација представља студијски каталог истоимене изложбе Народног музеја у Београду. У њој су обрађене теме које су у свим цивилизацијама на европском тлу присутне током векова у друштвеном животу, а то су положај и улога жене у приватној и јавној сфери појединих социјалних средина. Ова тема понекад само тиња, а понекад је у средишту општих збивања, чему сведочимо и данас. Да би је сагледали у целини, морамо се осврнути на њену улогу у античком периоду. То нам пружа публикација која је пред нама.

Студијски каталог о коме је реч постављену тему обрађује кроз неколико поглавља, унутар којих су представљени текстови који разрађују појединачне проблеме било кроз анализу одређених феномена, било кроз представљање карактеристичних споменика који добро дефинишу претпостављене закључке. Поглавља ове публикација *Учешће жене у култу: пол и култ*, *Утицај римске империјалне уметности на представе жене*, *Жена у породици*, *Шта су све жене радиле у кући и ван ње: домети њеног професионалног деловања*, *Жена и мода (начин облачења, накит, тоалетни прибор)*, *Божанске љубави* доносе прегршт тема о којима се расправљало у појединачним текстовима. О улози жене у хеленистичком добу сведочи текст В. Крстић, *Жена у хеленистичком периоду*. Што се тиче периода римске доминације на Балкану, најпре ћемо издвојити текстове Д. Ратковић, *Свет римске жене у породици*, Т. Цвјетићанин, *Римски домови и домаћинства: жена у домаћинству*, И. Поповић, *Накит и стил кићења жене из локалних средина у области централног Балкана и јужне Паноније у првим вековима римске доминације*, И. Поповић, *Породични надгробни споменик у облику шкољке са Космаја* који нам из различитих угла осветљају положај жене у породици и римском друштву, односно постављају увек присутан проблем положаја жене у домаћинству и могућности њеног социјалног напредовања као самосталне личности или особе чији је статус искључиво везан за статус њеног оца или мужа. На ову тему везују се и друге, повезане са активностима и професионалним делатностима жене, представљене у радовима Д. Ратковић, *Домети професионалних могућности жене у римском свету*, Д. Ратковић, *Симболика неких кућних*

послова - врлина матроне, Т. Цвјетићанин, *Жене уз војску: жене у римским утврђењим*, В. Нинковић, *Жене римских војника*. Археолошки налази, третирани у наведеним радовима, сведоче да су жене живеле у цивилним руралним насељима или оним уз војне логоре, бавиле су се традиционалним пословима који су подразумевали производњу кухињских и стоних посуда, припрему хране, ткање и израду одеће. Међутим, епиграфски споменици сведоче и о активностима жена на плану друштвеног живота породице, о чему је реч у тексту В. Нинковић, *Ослобођеница и прокураторова супруга подиже храм у римској рудничкој области на Космају*. Традиционалне вредности и симболизам женине улоге у породици и друштвеној заједници манифестован је у њеној улози чуварке вредности породичног живота и социјалног статуса, што је најочљивије кроз појам матроне, жене слободне, али чуварке традиционалних вредности. Статуе тих жена красиле су приватне и јавне објекте, што је видљиво у тексту Д. Ратковић, *Женске типизирани статуе: јавне, почасне и империјалне*. С дуге стране, важан атрибут који је често одређивао улогу жене у породици и друштву, била је њена лепота, што је коментарисано у раду Д. Ратковић, *Лепота жене у римском портрету*.

Ипак, већу видљивост на социјалном плану жене добијају крајем II и у првој половини III века, за време владавине династија Антонина и Севера, када када су владари из династије Антонина, а поготово Севера, променили дотадашњи начин наслеђивања престола, по коме је владајући цар усвајао свог наследника. Наиме, уместо адоптивног система, успостављено је наслеђивање власти на основу крвног сродства, па је супруга цара постајала и мајка будућег владара. Тиме је њена улога добила већи значај, што је искоришћено и у царској пропаганди, о чему сведочи и серија камеја из средњег и доњег Подунавља, на којима су представљене бисте жена очешљаних попут царица из ове две династије. Анализа овог феномена представљена је у раду И. Поповић, *Римске царице – супруге царева и мајке будућих владара као важан елемент царске пропаганде*. Жене, очешљане и окићене по актуелној моди, предмет су интересовања и већ поменутих текстова И. Поповић, *Накит и стил кићења жена из локалних средина у области централног Балкана и јужне Паноније* и *Породични надгробни споменик у облику шкољке са Космаја*. Један од ових текстова сведочи о традиционалној моди, а други о прихватању нових модних тенденција, условљених интензивнојом романизацијом. Али, свим овим модним трендовима претходио је одређени стил кићења жена, манифестован кроз раскошни женски

накит хеленистичког периода, што сазнајемо у раду В. Крстић, *Статус, богатство и моћ жене - хеленистички накит*. Ипак, питање остаје отворено: да ли су тај раскош у украшавању жене могле саме себи да приуште или је то била повластица порекла или удаје. Надгробни споменици из Сече Реке код Ужичке Пожеге и Врхпоља код Љубовије, представљени у тексту И. Поповић о накиту и стилу кићења жена из локалних средина, сведоче да су жене, окићене традиционалним облицима украса носиле и традиционалну ношњу, док су мушкарци у десној руци држали свитак – обележје државне цивилне или војне функције. Дакле, жене супруге локалних државних службеника могле су себи да приуште луксузан накит којим су се украшавале.

Неки принципи на којима је био заснован живот римске породице могу да се сагледају и у духовној сфери, будући да је у римски пантеон, успостављањем божанске тријаде, умногоме била транспонована породица из реалног живота. Наравно, и даље су била поштована стара источњачка божанства којима је прародитељка била жена, персонификована богињама попут Кибеле- Велике Мајке (*Magna Mater*) и Мајке Земље (*Terra Mater*). Археолошки и епиграфски споменици из даншње Србије сведоче о томе, што сагледавамо у радовима В. Крстић, *Вотивни рељеф / Ex voto – Елеусинске богиње или Кибела?* и В. Нинковић, *Храм богиње Мајке Земље на Руднику*. Вишеслојност култова и улога жене у њима обрађена је у тексту М. Глумац, *Богиње античког света. Заштитнице оба света*. Али, класична римска божанства, преузета из грчке митологије и прилагођена новим друштвеним околностима, била су доминантна у религијском животу становништва. Наравно, римском обличју су прилагођавана и аутохтона женска божанства, као и она источњачка, која с процватом трговинских и занатских веза постају све присутнија у веровањима популација у балканским провинцијама Царства. Синкретизам у религији хеленистичко-римског периода довео је до све чешћег представљања појединих природних феномена, годишњих доба, река, али и градова и провинција, у лику жене одевене попут римске матроне. Богињама су приписиване различите врлине: лепота, љубав, стидљивост, чедност, одважност, упућеност у неке медицинске или натприродне моћи, које су у реалном животу, како се сматрало, красиле жене. Источњачким богињама мистичних својстава посвећивани су и храмови, што сазнајемо из текстова В. Нинковић, *Хекатино светилиште у Сингидунуму и Представе трообличне Хекате на вотивним рељефним плочама*. Али, односи који су доминирали реалним људским животима, као што је љубав, пренесени су и

у свет богова, а археолошки споменици који сведоче о овом феномену представљени су у тексту Д. Ратковић, *Две божанске љубави*.

Каталог изложбе *FEMINA BALCANICA:MATER, MATRONA, AUGUSTA, DEA. Жена на Балкану у античком добу* осветљава многа наведена питања о улози жене у античком свету. Истовремено отвара и нове правце у тумачењима тих проблема, актуелним и у данашњим друштвима. Надамо се да ће читаоцима бити подстицај за размишљање о овој увек присутној теми, па сматрамо да га, свакако, треба публиковати.

др Милоје Васић с.р.